

Čudesna povijest najstarijeg naselja u Europi – Slitina koja je promijenila sve

Objavio **Đuro Karalić** - 10. studenoga 2024.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

U smiraj vučedolske kulture na prostor koji danas zauzimaju Vinkovci dolaze pridošlice s područja središnjeg i južnog Balkana. U tim okolnostima starosjedićke zajednice iz bakrenog doba počele su usvajati nove običaje i upoznavati se s novim tehnologijama. Potreba da poboljšaju kvalitete bakrenih alatki i napredak tehnologije doveli su do nastanka jedne potpuno nove slitine koja je definirala novo razdoblje ljudske povijesti – brončano doba.

Golemi skok

Brončano doba je razdoblje prapovijesti koje obilježava masovna upotreba brončanog materijala za izradu oružja, oruđa, nakita i posuđa.

Bronca je slitina bakra i oko 12 % kositra. Taj se omjer pokazao najboljim, pa se i dan danas primjenjuje kod nekih suvremenih odljeva. U nalazima iz brončanog doba u manjem udjelu nalazimo i druge kovine – poput antimona, arsena, nikla, srebra i zlata – no ne možemo sa sigurnošću reći jesu li one dodavane namjerno radi poboljšanja kvaliteta, ili se jednostavno radi o tome da se ti elementi u prirodi nalaze u bakrenoj rudači kao nečistoće.

Prirodnih ležišta bakra i kositra nema u ovom kraju, pa su se ti metali uvozili s područja istočne Srbije, Transilvanije i Alpa gdje leže najbliži rudnici koji su korišteni u prapovijesti. Potreba za rudama i sve važnija uloga metala u svakodnevnom životu ljudi doveli su do jačanja trgovine i komunikacije između međusobno vrlo udaljenih zajednica, te položile temelje trgovačkoj i transportnoj mreži preko cijele Europe. Istim putevima tekla je i konstantna razmjena ideja i saznanja, ali i usvajanje novih tehnologija i novih tipova brončanih predmeta koji su znatno olakšavali svakodnevne poslove ili ojačali obrambene moći zajednice. Pojavilo se mnoštvo različitih metalnih predmeta od kojih neki služe kao oružje ili oruđe, neki su dio nošnje, a neki imaju simbolički značaj.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Vlasništvo nad ležištima ruda, organizacija i kontrola proizvodnje i radioničkih središta, te trgovanje bronzom doveli su do procvata onodobnih zajednica, ali i do postupnog stvaranja novih društvenih slojeva.

„Vinkovčani“

Rano brončano doba na vinkovačkom je području bilo vrijeme susreta i miješanja inovacija pridošlica s vučedolskom tradicijom. Rezultat tog miješanja bio je začetak jedne nove kulture na prostoru istočne Slavonije i zapadnog Srijema.

Najstarija brončanodobna kultura u Hrvatskoj je – opet naša! – vinkovačka kultura, a prvi ju je prepoznao i definirao poznati vinkovački arheolog Stojan Dimitrijević. Na temelju prvih nalaza karakterističnih za ovu kulturu koje je otkrio 1962. na području tella Tržnica, Dimitrijević je ime kulturi dodijelio 1966. godine.

Na svojem vrhuncu vinkovačka kultura rasprostirala područjem koje nije bilo malih razmjera – tragove joj nalazimo od mjesta gdje se Sava ulijeva u Dunav, sve do planina sjeverne Bosne i rubnih dijelova Alpa u Sloveniji, te Blatnog jezera u Mađarskoj. Činjenica da je ta kultura imenovana upravo prema Vinkovcima uvelike je doprinijela važnosti grada na arheološkoj karti Europe.

Nakon zajednica iz dva velika i važna razdoblja – neolitika i eneolitika – i drevni „Vinkovčani“ obitavaju na istom položaju gdje je bilo i naselje s vremenom ugasle vučedolske kulture: na glasovitom tellu Tržnica. Slojevi vinkovačke kulture na tom lokalitetu nalaze se iznad slojeva vučedolske kulture, a između njih nije vidljiv nagli i jasan prijelaz, zbog čega se smatra da se vinkovačka kultura postupno razvila upravo ovdje.

Uz tell Tržnicu, važni položaji ove kulturne grupe su lokacija Termi koja označava krajnji sjeverni dio naselja, te prostor na kojem se danas nalazi zgrada Hrvatskih šuma. Bitno je navesti još i lokaciju Pjeskana, na desnoj obali Bosuta, na kojoj je vjerojatno ležalo sezonsko naselje.

Vinkovačka je kultura mnoge forme i tradicije preuzela iz vučedolske kulture i održala ih. Drevni „Vinkovčani“ živjeli su – baš kao i Vučedolci – u nadzemnim pravokutnim kućama koje su bile okružene otpadnim jamama i jamama za čuvanje namirnica. Osnovne gospodarske grane i dalje su bile poljoprivreda i stočarstvo, ali napredak metalurgije unio je promjene i u gospodarstvo i društvo. Budući da se radi o prijelaznom razdoblju iz bakrenog u brončano doba, način života „Vinkovčana“ još uvijek je bio vrlo sličan onome u eneolitiku, pa veliku većinu nalaza čine keramički predmeti.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Keramika je arheolozima vrlo važan materijal, jer otkriva ne samo prehrambene i druge navike ljudi koji su je svakodnevno koristili, nego i razlike u ukusima. Te se razlike ogledaju u različitim oblicima posuda, a posebno u načinima ukrašavanja. Novi i drugačiji način ukrašavanja u pravilu je značio prodor vanjskog utjecaja ili promjenu u načinu razmišljanja lokalnog stanovništva.

U odnosu na keramiku Vučedolaca, kod vinkovačke kulture jednu od novina predstavlja izraženije poliranje uočeno kod nekih primjeraka finih keramičkih posuda. Vjeruje se da su tako pokušavali postići visoki sjaj koje podsjeća na brončane posude, te da su takve keramičke posude služile kao jeftinija zamjena za puno skuplje brončane primjerke.

Put u vječnost u – loncu

U novom su se dobu promijenili i ukopni rituali – dotadašnje „normalne“, kosturne ukope zamijenili su paljevinski. Pokojnici su spaljivani, ali ne na samoj lokaciji groba. Ostaci pokojnika potom su pažljivo odabirani i smješteni u keramičke urne koje su polagane u zemljane grobove. Spaljivanje pokojnika vjerojatno je bio važan događaj na kojemu se okupljala čitava zajednica. Groblja koja su jasno odvojena od naselja prvi puta se pojavljuju upravo u brončanom dobu, što arheolozima ukazuje na promjenu u načinu razmišljanja o smrti i zagrobnom životu.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

O pogrebnim običajima vinkovačke kulture najbolje svjedoči paljevinski grob istražen 1999. godine u Dugoj ulici. Bio je to tek četvrti otkriveni nalaz te vrste u Hrvatskoj i pripada skupini rijetkih grobova ranog brončanog doba i tek nekolicini grobova vinkovačke kulture uopće.

Ostaci pokojnika bili su položeni u veću keramičku posudu, a kao poklopac urne poslužila je manja zdjela. Grobnih priloga nije bilo. Analizama je utvrđeno da je pokojnik imao između 45 i 60 godina, a ukop je datiran u 2455.-2306. god. pr. Kr., što se poklapa s trajanjem vinkovačke kulture na tellu Tržnica.

Skrivena blaga

Za sada je pronađeno vrlo malo metalnih nalaza vinkovačke kulture. Najstariji brončani predmet pronađen na prostoru Vinkovaca upravo je ranobrončanodobni bodež koji je otkriven 1993. godine na lokaciji Blato.

Sadržaj ostave činile su dvije spiralne vitice za kosu od zlatne žice, pločasti prsni ukras okrugloga oblika od zlatnog lima, dvije manje žičane vitice, dvadeset ukrasa s rupicama za našivanje, te 137 cilindričnih kolutića od zlatnog lima. Svi navedeni predmeti služili su kao nakit, odnosno bili su dio nošnje. Nošenje zlatnih ukrasa – osobito ploča koje su krasile prsa – ima dugu tradiciju na širem panonskom prostoru, a započelo je upravo u bakrenom dobu.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Vjeruje se da je vinkovačka kultura opstala kroz čitavo rano brončano doba. Još uvijek nemamo puno podataka o njezinom kraju, no budući nalazi koji čekaju negdje skriveni u gradu i okolici jednog će nam dana sigurno omogućiti rasvjetljavanje okolnosti završetka ove kulture i njezinog odnosa s onima koje su uslijedile.

Gordana Ilić Ostojić

Tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz projekta Poticanja novinarske izvrsnosti

